

Захист прав дітей під час реалізації гарантій у виконавчому провадженні: теоретико-правове дослідження

Наталія Степаненко

*доктор філософії в галузі права,
доцент кафедри теорії та історії держави і права,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: nataliasv@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6216-2206*

Данило Кубрак

*аспірант,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: danil.kubrack@gmail.com,
ORCID: 0009-0000-4865-9988*

Під час реформування системи Міністерства внутрішніх справ України багато уваги приділено змінам у діяльності поліції, насамперед перетворення структури в сервісну службу, яка керується принципом верховенства права, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності всієї держави.

У повсякденній діяльності до поліцейських звертаються різні люди за допомогою та захистом, але особливої уваги потребують діти, які є найменш захищеними в соціумі, вони залежать від рішень дорослих, часто не можуть самостійно звернутися за необхідною допомогою, не мають знань та вмінь щодо захисту своїх прав. У державі нині відбуваються складні соціально-економічні перетворення, що безпосередньо впливають на збільшення випадків потрапляння дитини у складні життєві обставини, вчинення жорстокого поведіння щодо дитини, втягування дітей у кримінальні угруповання, залучення до жебрацтва та інших порушень відносно дітей, і як ніколи вони потребують захисту та допомоги з боку поліції.

Діти потребують постійного захисту з боку держави, про це свідчить статистика, зокрема упродовж 2021 року стосовно дітей було скоєно більше 4000 кримінальних правопорушень, ще за минулий рік 4727 дітей стали потерпілими від кримінальних правопорушень, у тому числі 1474 постраждали від тяжких та особливо тяжких злочинів, таких як умисне вбивство; торгівля, учинена відносно дітей; розбещення неповнолітніх; зґвалтування та інші злочини. Близько 65 % дітей віком від 12 до 17 років зазнавали хоча б одного з видів насильства (фізичного, сексуального, психологічного, економічного) [1].

І як не прикро, в більшості випадків застосування насильства по відношенню до дітей відбувається з боку членів родини. Батьки, які застосовують фізичну силу до своїх дітей, хибно думають, що вони мають право виховувати свою дитину як вважають за необхідне, вони мають право на обрання форм і методів виховання своєї дитини, це передбачає Сімейний кодекс України, але це не повинно суперечити закону та моральним засадам суспільства. Також, відповідно до статті 150 Сімейного кодексу України, забороняються фізичні

покарання дитини батьками, а також застосування ними інших видів покарань, які принижують людську гідність дитини. Такі дії можуть призвести до настання адміністративної, кримінальної та сімейно-правової відповідальності відповідно до чинного законодавства [2].

Щороку в Україні від домашнього насильства страждає близько 100 тисяч осіб, 90 відсотків з яких є жінки та діти. Розуміючи необхідність комплексного протистояння домашньому насильству щодо дітей, міжнародна спільнота цілеспрямовано почала рухатися в напрямку реалізації правового забезпечення протидії домашньому насильству, створюючи системні міжнародні документи, спрямовані на боротьбу з цим явищем. В Україні ця робота системно почалась з 2001 року та поступово почало формуватися нормативно-правове забезпечення й об'єднання зусиль органів влади та громадськості щодо запобігання та протидії цьому соціально-негативному явищу, в першу чергу стосовно захисту прав дітей.

У світі довгий час діти взагалі не розглядалися як особи, яким притаманні які-небудь права, поводження з ними довгий час вважалося виключно сімейною справою, в яку ніхто не міг і не повинен був втручатися. З огляду на це Генеральна Асамблея Ліги Націй в 1924 році прийняла Женевську конвенцію прав дитини, де зазначалися основні життєві потреби дитини, які повинні забезпечувати дорослі, не дивлячись на свій доволі примітивний виклад. Цей документ був досить прогресивний для свого часу, однак не мав жодного механізму реалізації та гарантій, отож лише окреслював коло питань, на які держава повинна звертати увагу. Однак прийняття цього документу свідчить про звернення уваги світової спільноти до прав дитини і стало поштовхом для розробки міжнародних стандартів в цій галузі.

Наступним кроком у цьому напрямку було прийняття Декларації прав дитини 1959 року [3], яка стала першим міжнародним документом, що визнав і закріпив права дітей. Варто відмітити, що ця Декларація була прийнята одногolosно всіма 78 членами Генеральної Асамблеї ООН, що свідчить про її значимість. У вказаній Декларації було визнано, що дитина, внаслідок її фізичної і розумової незрілості, потребує спеціальної охорони і піклування, зокрема належного правового захисту. Ця теза стала відправною крапкою у формуванні розгалуженої бази міжнародних актів, спрямованих на визнання та захист прав дитини. Декларація включає в себе 10 принципів, яких повинна дотримуватися країна задля забезпечення нормального розвитку дітей.

Вищевказаною декларацією визначалися лише принципи, якими повинні керуватися держави для забезпечення відповідного життя дітей. Тож резолюцією Генеральної Асамблеї ООН була прийнята Конвенція про права дитини (1989 р.), яка стала першим обов'язковим актом для країн, що її ратифікували (Україна ратифікувала її 27 лютого 1991 року) [4]. Конвенція встановлює обов'язок держав вживати всіх необхідних законодавчих, адміністративних, соціальних і просвітніх заходів з метою захисту дитини від усіх форм фізичного і психологічного насильства, образи чи зловживань, відсутності піклування чи недбалого і брутального поводження та експлуатації, включаючи сексуальні

зловживання, з боку батьків, законних опікунів чи будь-якої іншої особи, яка турбується про дитину. Важливим здобутком Конвенції про права дитини є створення Комітету з прав дитини, основна мета якого – моніторинг виконання державами-учасницям взятих на себе зобов'язань, які визначені в Конвенції. Одним із механізмів перевірки є передбачений обов'язок держав звітувати кожні п'ять років про вжиті ними заходи щодо закріплення визнаних у Конвенції прав та прогрес, досягнутий у здійсненні цих прав.

Також не можна не зазначити регіональний документ, спрямований на забезпечення прав людини, яким є Європейська конвенція про здійснення прав дітей, прийнята Радою Європи в 1996 році [5]. Ця Конвенція надає дітям особисто або через інших осіб чи органи процесуального права бути проінформованими та допущеними до участі в розгляді судовим органом справ, що їх стосуються.

Міжнародним документом, спрямованим на захист статевої недоторканості дитини, є Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства прийнятий у 2007 році [6], яка поставила перед державами-учасниками завдання щодо запобігання сексуальній експлуатації та сексуальному насильству стосовно дітей і боротьбу із цими явищами; захист прав дітей, які стали жертвами сексуальної експлуатації та сексуального насильства; сприяння національному та міжнародному співробітництву в боротьбі із сексуальною експлуатацією та сексуальним насильством стосовно дітей.

Вже у 2014 році був прийнятий Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо процедури повідомлень [7], відповідно до якого діти безпосередньо або їх представники мають право звертатися до Комітету ООН з прав дитини з індивідуальними повідомленнями щодо порушення державою-учасницею прав, передбачених Конвенцією про права дитини.

Україна на сьогодні безпосередньо виконує взяті на себе всі міжнародні зобов'язання щодо захисту прав дітей, про що періодично звітує перед міжнародними організаціями. Зокрема, раз на 5 років з боку нашої держави готується доповідь щодо приведення національного законодавства та практики його реалізації до вимог Конвенції ООН про права дитини та направляється в Комітет ООН з прав дитини, який є суб'єктом, що здійснює моніторинг стану виконання державами, які ратифікували Конвенцію, взятих на себе зобов'язань. Комітет, у свою чергу, готує для кожної країни заключні спостереження з конкретними зауваженнями та рекомендаціями в даній сфері. Також не менш ефективним стримуючим заходом для кожної держави є європейський механізм захисту прав дітей, зокрема Комітети Ради Європи та особливо Європейський суд із прав людини (виконання рішень якого для України з 2006 року є обов'язковим).

Крім того, до міжнародних документів, які спрямовані на забезпечення та захист прав дітей, слід віднести наступні: Конвенція про охорону материнства; Конвенція про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці; Конвенція про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей; Конвенція про обмеження нічної праці дітей та підлітків на непромислових роботах; Конвенція про юрисдикцію, право, що застосовується,

визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей; Конвенція про контакт з дітьми; Конвенція про стягнення аліментів за кордоном.

Захист прав дітей відбувається і на європейському рівні та закріплюється в таких документах, як: Європейська конвенція про здійснення прав дітей; Європейська конвенція про визнання та виконання рішень стосовно опіки над дітьми та про поновлення опіки над дітьми; Європейська конвенцію про правовий статус дітей, народжених поза шлюбом; Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального розбещення; Європейська конвенція про усиновлення; Конвенції про захист дітей та співробітництво з питань міждержавного усиновлення і це не повний перелік нормативно-правових документів які направлені на безпосередній захист дітей в Європі та світі.

Найважливішим все ж таки є те, що в чинному міжнародному праві є норми, які могли б заповнити ті прогалини, які існують у законодавстві України, хоча до позитивної тенденції потрібно віднести те, що базові міжнародні нормативно-правові акти на сьогоднішній день, ратифіковані і виконуються Україною.

Потрібно зазначити, що українське законодавство охороняє права дитини на рівні загальних та спеціальних нормативно-правових актів. До загальних можна віднести Конституцію України; Кримінальний кодекс України; Кримінальний процесуальний кодекс України; Кодекс України про адміністративні правопорушення; Сімейний кодекс України; Цивільний кодекс; Закон України «Про освіту»; Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»; Закон України «Про протидію торгівлі людьми»; Закон України «Про Національну поліцію» Закон України «Про молодіжні та дитячі громадські організації»; Постанова Кабінету міністрів України «Про затвердження Порядку виявлення сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах, надання їм соціальних послуг та здійснення соціального супроводу таких сімей (осіб)»; Розпорядження Кабінету міністрів України «Про схвалення Національної стратегії реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017–2026 роки».

Також потребують удосконалення на законодавчому рівні з боку держави такі питання: встановлення кримінальної відповідальності за вербування, залучення та втягування дітей до участі у військових конфліктах чи діях (внесення доповнень до Кримінального кодексу України); посилення відповідальності за продаж дітям пива, алкогольних, слабоалкогольних напоїв, тютюнових виробів (внесення доповнень до Кодексу України про адміністративні правопорушення); розробка та затвердження порядку проведення допиту дитини, яка є потерпілою, свідком чи підозрюваною, у тому числі дитини, яка постраждала від сексуального насильства чи насильства в сім'ї (внесення доповнень до Кримінального процесуального кодексу України); розроблення та затвердження державної концепції підтримки та сприяння розвитку дитячого громадського руху в Україні та утворення окремого Міністерства України у справах охорони сім'ї та дитини.

Чинна ситуація в Україні засвідчує те, що деякі стратегічні та програмні

документи на сьогоднішній день залишаються декларативними, це пов'язано з формальністю виконання завдань, широким колом заходів, які потрібно провести при відсутності достатнього фінансування. Однак, крім належного правового забезпечення, ефективність державної політики в будь-якій сфері безпосередньо залежить від кадрового потенціалу, від рівня професійної компетентності державних службовців, які працюють у зазначеній сфері, від кожного конкретного виконавця.

Ключові слова: дитина; права дитини; захист дитини; нормативний акт; міжнародне право; конвенція; декларація; домашнє насильство; юридична відповідальність; законодавство України.

Список використаних джерел

1. *Результати опитування громадської думки «Насильство щодо дітей в Україні»*. Київський міжнародний інститут соціології URL: https://kiis.com.ua/materials/pr/20152905_children/presentation_children%206%2028.05.pdf (дата звернення: 20.11.2023).
2. *Сімейний кодекс України: поточна редакція 05.10.2023 р. No 2947-III. Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 20.11.2023).
3. *Декларації прав дитини: Міжнародний документ від 20.11.1959 р.* URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/140610__140610 (дата звернення: 20.11.2023).
4. *Конвенція про права дитини: поточна редакція від 16.11.2023 р.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 28.11.2023).
5. *Європейська конвенція про здійснення прав дітей*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_135#Text (дата звернення: 20.11.2023).
6. *Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927#Text (дата звернення: 20.11.2023).
7. *Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо процедури повідомлень*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_160#Text (дата звернення: 20.11.2023).